

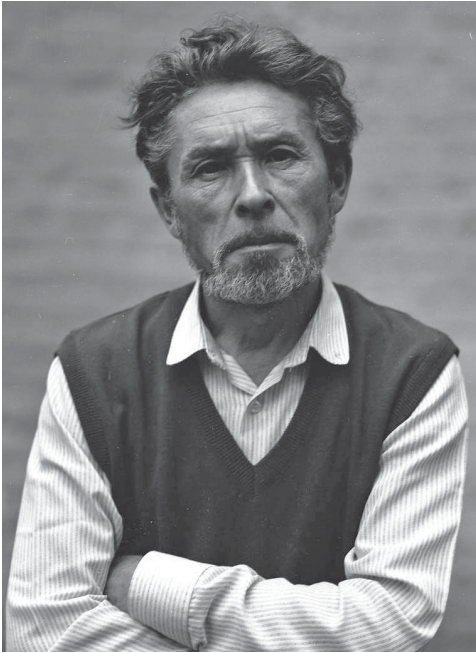
У КУЋИ ОД ПЕВАЊА

*У кући од пјевања, час је свјетло, час тамно,
као да се нашим дахом
над нама држе
јројланци шойлине.*

Генадиј Ајги¹

Када се појавила прва књига изабраних песама Генадија Ајгија у нас *A sag je vazda snei* (приредио и с руског превео Миливоје Јовановић. Народна књига, библиотека „Алфа Лире”, Београд, 1987), о овом необичном а значајном песнику мало се код нас знало.

У есеју који је пропратио избор његове поезије, приређивач и преводилац Миливоје Јовановић читаоцима из више углова покушава да расветли опус песника, који је и њега, врсног znalца, по властитом признању, дуго збуњивао и остављао у недоумицама. Одајући признање Петру Вујичићу, за његове преводе стихова овог песника, које је, као „малу песничку антологију” објавио Трећи програм радио Сарајева (1977), професор Јовановић напомиње да је и сам, давне 1964, у *Књижевним новинама* објавио преводе неколико песама дотад непознатог чувашког песника.

Генадиј Ајги (1934–2006), рођен у Шајмуржину у Чувашкој аутономној републици, већ у свом презимену Ајги, носи непосредно подсећање на порекло свог рода, из паганских времена (право презиме му је заправо Лисин). Отац му је био наставник руског језика, па су и селидбе породице биле честе, што је допринело да Ајги још у детињству упозна чувашка, татарска и мордвинска села. Након смрти мајке, сиромашне и оболеле удовице, Ајги се 1949. године сели у Москву, где ради у Књижевном институту „Горки”, што је допринело његовом бољем упознавању са руским, али и другим европским песницима. У наредном периоду, Ајги прелази на место сарадника Музеја Мајаковског, где се сретао са делима значајних сликара и

¹ Ајги, Генадиј. (2024). *Наклон – пјевању*. „Сто варијација на теме народних песама Поволожја”. (Никола Вујичић, прев.). Прибој: Удружење за очување баштине „Дијак”.

илустратора, што је проширило његове песничке перцепције и унапредило смисао за визуелну димензију писане речи.

По савету Пастернака, Ајги пише на руском језику и песме на руском, обликоване у јединствену *Књићу живоша*, појавиће се у Келну 1975. и у Паризу 1982, а избори из његове поезије објављени су на чешком, словачком, немачком, мађарском. Читаоци тако почињу да упознају Ајгија као европског песника. Уједно, и као значајног приређивача и преводиоца поезије европских култура – мађарске, пољске, италијанске – а његов избор из француске поезије (*77 џесника од Вијона до Ива Бонфоа*) у антологији *Француски џесници XV–XX века* (1968) добио је и значајно признање – награду Француске академије.

Афирмацији чувашких песника доприноси његова антологија из 1986. објављена на италијанском (у оквиру програма Унеска), уз краћу верзију, објављену 1985 на мађарском (избор поезије седморице чувашких песника).

Професор Јовановић у поговору књиге изабраних песама напомиње да се дуго није сналазио са Ајгијевим „кодом”: но његов сериозни проход кроз Ајгијево поетско дело, које обухвата три деценије певања, уз увиде у рецепцију које је Ајги имао у стручним тумачењима других зналаца (између осталих, Карла Дедедијуса, великог познаваоца и поклоника руске књижевности и Ајгијевог преводиоца на пољски), као и уз сагледавање Ајгијевих интересовања за сликарство (о чему сведоче, посебно, песме и посвете Маљевичу) или подстицајна деловања других аутора (посвете на почетку његових песама – Пастернаку, Хлебњикову, Паулу Целану, Ренеу Шару, Иву Бонфоу, Хлебњикову – а међу цитатима који су послужили као мото наћи ће се и Андрићев). Све је то, у посебним димензијама које се отварају, утицало на Ајгијев привидно једноставан, у самој суштини сложени песнички код, који се кретао од чувашких, митопоетских извора његове симболике, преко подстицајних деловања првих узора (Мајаковски, Бодлер, Ниче, Пастернак), до поетичких оријентира властитог кова. Како пише професор Јовановић, за Ајгија „[п]есничко стварање је сакрални чин у области трагичког, ’један од облика испољавања самог живота’; у исти мах, то је једина сфера у којој је стваралац слободан и у којој може да учествује у ’стварању света’”, понирући у тајну постојања, и нови опсег првог, задатог хијероглифа, који саопштава древност, али који трајно живи, у записима уметности, јер живи, подједнако, у стварности, и у ономе ко ствара. О егзистенцијалној повезаности човека и „чудесне” природе, како пише професор Јовановић, он сведочи негде „на граници сна и јаве”, и тај митопоетски доживљај открива бесконачни траг, уверење да двојности настајања, света и речи, нема краја.

Управо тим изворима враћа се Ајги у својој књизи *Наклон – џевању*. Хронолошки, *Сћо варијација на шеме народних џесама Поволожја*, покрива дванаест година Ајгијевог певања (од 1988. до 2000). Посвећене ћерки Вероники, и завичају, ове песничке минијатуре као да извиру из многих, најсуптилнијих трепета претходног певања, где је завичајност вишесмислена, уједно и непролазна животна чежња, одговор оном страху, древном и увек живом, да и он, неименовани појединац, саздан од речи и песме, окренутих завичајности човека и света, не буде „затурен” у бескрају и свим непробројивим непознаницама завичаја.

Ајгијев песнички поступак изненађује својим приступима песми. Јер и ове минијатурне поставке у четири стиха, као и целине, измичу сваком канону, иако се у први мах чини да су саздане да му буду одговор.

Парадигме у песничком језику Ајгија у исто време су парадигме постојања, чистота „белине” коју Ајги уводи и чува у овој књизи изабраних песама, која није друго до најосетљивија прозирност видљивог наслута трансценденције, што се спушта као „нежни ум на снег”, и као најава Творца – јер ту се „бог приближио свом постојању”, у тихости и просветљењу, и најлепшем исказном прожимању стихова целе књиге, призива Присуства, што добија свој одговор и у наслову песме „А сад је вазда снег”, и чистом поетском одушку: „о Боже, опет снег / душа и снег и сјај”.

Тако и лајтмотивско „Чудо прозора”, из збирке изабраних песама у књизи *Наклон* – њевању добија нове визуре – нове призоре, истичући своја значења управо сажетом лирском формом. Као да је бела заставица из песме посвећене Маљевичу – никако, и никад у знаку предаје, већ освајања новог значењског простора – пренета, као креативни порив и потез, у ову „завичајну” лирику.

Низови Ајгијевих минијатура наликују низовима станци једне посебне, вишезначне целине, која би се могла назвати *канџаиша лирика*. Класична кантата најчешће је одређена као „световна”, или „духовна”, махом писана за извођење у више гласова.

Поставка сваке од Ајгијевих станци, међутим, афирмише један глас – он припада појединцу, младој жени, човеку, повратнику у завичај, или староседеоцу, ономе ко управо на том *месџу* и том *овде*, испуњеним појединачним и колективним радом, сновима, судбинама, означава у исто време и дисање и функционисање заједнице. Сваки појединачни глас судеоник је, у првом реду, оне световне кантате, створене да га, на подстицајној формули народног певања, упише у виши ред, уметничког оглашавања.

Управо тај спој, наоко необичан, потка је збирке варијација – јер варирања формуле обичности и узвишености, заправо пута ка узвишенијем, трајнијем постојању – једноставним чином, делањем, које у једном пољу минијатурне песме, кратковеку судбину испуњава, и греје, у другом пак узвисује у *блисџавостџ* (готово лајтмотивски истакнуту), у виши поредак – у трајање.

Стихови првог циклуса Ајгијеве књиге настављају *џроход кроз џоље живоџа*, у којима је, у песниковој визији, занавек исписана, али и у биће уписана, свака влат:

*Овим џољем ћемо џроћи
с једној на друџи крај,
сваку лаџицу сваке беле раде
џодигући.*

И само нестајање носи у Ајгија трагове, облике памћења, негде у другим просторима јер „црте – обриси / светлуцају, неповезани у пољима и шумама – / на лицима, раменима / праунука и унука твојих”. Јер испуњеност „на видљивом месту” – Ајгијевих поља, носећи са једне стране похвалу животу – у суштини прераста у захвалност творби, и Творцу:

*И шамо, где смо сћајали,
нека ошане
свећлуцање – наше
захвалности.*

„Све је у белом”, тамо, где се чини да све је нестало, „покошено”, у „злату ражи”, где леже „разбацани сребрнасти кругови”. Пламти живот, и оглашава се на само-својан, ајгијевски начин: „И, на крају, / клекнуо сам насред поља, / не зато што ми је уморна, / већ зато што ми је горела, душа”.

Јер, „У кући од певања, час је светло, час тамно / – „као да се нашим дахом / над нама држе / пропланци топлине”.

Исписани *облицима несталој*, и самим дахом, Ајгијеви стихови улазе у пределе који се исказују другим тоновима и облицима, ослобођени сувишка дескрипције, самотумачења, као непосредни, и песнику најближи, и у егзистенцију уграђени, најаутентичнији, првотни облици постојања, сажети у Логос–Реч.

„Најчешће стихове осећам ‘литургијски’, можда их тако видим и пред собом – још неизграђене на папиру и не подигнувши се са њега. А у литургији дејствује и напев и Реч–Логос и ‘душевна’ интонација – готово неми разговор! – а знаци у њој су невидљиви (‘духовни’) и видљиви (‘ритуални’) – [...] заправо: као општи облик некаквог књижевног ‘храма’ који се и сам јавља као један општи знак који светлוצа, више ‘конкретним’ унутрашњим знацима свог садржаја”, рекао је песник у једном од ретких обраћања нашим читаоцима, у разговору са Николом Вујчићем.² А управо свет детињства, коме се враћа у својим стиховима, својом маштовношћу, спонтаном афирмацијом „творачке снаге”, потврђује и оно најбитније стваралачко опредељење Ајгија, „обдареност чаролијом” која је непосредан додир са суштинама, место где се смисао гради, творачком енергијом, надахњујући машту, и подстиче да се стварањем градња уздигне у чудо постојања, и не изгуби у шумору света.

Због тога се чини да је сваки трачак детиње, или ране меморије, у Ајгијевим минијатурама, из тог малореког изреченог блага већ препуштен другом или још речитијем и вишезначнијем поимању *ишине*.

„У детињству ми смо више имали поверења према свету”, каже песник, „он је са својом отвореношћу за нас заиста био Свет–Универзум.” „[М]и смо у *поимању свећа* (а не у знањима) невероватно сузили свет-као-васиону, претворивши га у мали свет-базар, не шири од ‘овоземаљске орбите’. Није ли истина да се баш у ‘космичком веку’ све више лишавамо осећања *космичности*, осећања Света-као-Универзума”, каже песник, постављајући тако, у исти мах, линије разграничења спрам „модерне уметности”.

На снажан, и свој лирски начин, Ајги у овом разговору акцентује задатак песника, у датом тренутку, али истовремено, чини се, увек. „Бити на ‘стражи’ поред таквих дарова света, не пропуштати их поред властитог опажања, преносити их ‘песничким’ облицима другима – све је то, по мени, садашња обавеза песника према људима који воле стихове.” И неизбежно, дотиче се и питања о токовима савремене поезије, на јасан поетички начин: „Имао сам више пута прилику да говорим

² „Разговор на одстојању”, *Књижевна реч*, бр. 285, 25. IX 1986.

о вези свог песничког рада и руског футуризма. Притом ја сам увек истицао (а истичем и сада) да пресудни период у мојој поезији сматрам пре маљевиичевским него баш ту везаност за футуризам.”

„У ствари Уметност игра огромну улогу у изградњи живота и оставља изузетно лепе форме за читаве миленијуме. Она има способност, технику, које не могу да достигну људи на чисто материјалном путу трагања за добром земљом. Зар није задивљујуће што уметник четкицом и длетом ствара вечне ствари, ствара оно што не могу да створе техничке досетке утилитарне механике!” – каже, између осталог, у свом базичном теоријском тексту Казимир Маљевиич („Супрематизам”, 1927).

Нема, дакле, ствари у чисто утилитарном облику, и нема ствари која би се могла тако чврсто поставити да не би могла да се успостави „Уметност у њеном чиством осећању”.

Уз специфичан, рекло би се маљевиичевски „елемент израза” и, захваљујући њему, спознаје различитих постојања, отуда настају Ајгијеви спојеви различитих упамћених призора, њихове разноликости, којима су на маленом простору „квдрата” његових станци од четири стиха, исписане постојеће различитости, као и оне до којих слободни песнички сентимент води сваком песмом, годишњим или животним добима, наговештеним спојевима земног и небеског – уз пун одраз песничке виртуозности у осмишљавању „елемента израза”.

Стога је било потребно измаћи „свету-базару”, бити ван оне, како у интервјуу каже Ајги, „званично комуникативне речи”, или „канонизованих структура”, управо *бишном речју*, у слободном простору стварања.

Ако је детињство, за Ајгија, онај простор заувек упамћене слободе, онда би се могло рећи да је и „детињство света”, које је, у слободи безграничја маште и делања, сачувано у народном стварању, онај инспиративни извор који осећањем космичности ствара своју модерност која кореспондира са Ајгијевим „варијацијама на теме чувашких народних песама” – али и осећањем „Света-као-Универзума”.

Простор је то једног посебног дома, испуњеног светлошћу, чак и кад се прелазе басамаци таме: „Дуго те нема али твоје црте – обриси / светлуцају, неповезани, у пољима и шумама – / на лицима, на леђима, раменима / праунука и унука твојих”.

Уписана у постојање, са посветом „времену већем од онога у коме живимо”, „Кућа од певања” из збирки минијатура, тако постаје она прижељкивана, слућена и дубоко проосећана „домовина живота”, што повезује све фазе и све облике и тежње Ајгијевог уметности стиха.

Овом књигом, и својим певањем, Ајги поставља и питање уметничког, поетичког сновања. Питање може ли се такав поетски циљ обистинити, или је он тек сан. Или другачије речено, одакле проистиче ако не из сна.

Поетички и поетски сан се преливају у један, јединствени. Јер, треба нагласити још једном, по Ајгију, може се рећи да је *суштина* човека у свету – *реч* у њему, или још тачније – у свету је Човек-као-Реч. Уписана у постојање, са посветом „времену већем од онога у коме живимо”. Такво осећање саме песничке речи отвара поезију као Универзум у којем би „просторе људи замењивали / само простори живота / у свим времена”, како стоји још у раној Ајгијевој поезији („Овде”, 1958, *A sag je vazda snei*).

Књига *Наклон* – њевању то специфично песничко благо читаоцу поверава и уз додатак, који није објављен у ранијем, првом издању ове књиге у нас (КОВ, 2012). Мисли, сентенце, фрагменти, сакупљени под називом „Сан-и-поезија” („Неповезане белешке”, 1975), у спектрима најразличитијих лирских интонација преноси песничково уверење да је поезија најнепосреднији и најотворенији разговор са читаоцем, управо захваљујући феномену сна. Филозофски, сањарски, у сопственој слободи, „тихи пламен сна”, прожима ове редове, повезујући можда тако и све што је Ајги написао. Дајући почетни, и крајњи смисао значењу стиха, не лаког његовог допирања до најскровитијег кутка песникове, али и читаочеве интимае – чему, сада код нас, посебно доприноси посвећени и суптилни превод Николе Вујчића.

А понад свега, стоји покровитељско смештање човековог света у простор већи од њега самог.

Јер постоји, тај „Сан свет. Сан – можда Васиона... Не само са својим Млечним путем, него и са малом звездом на рубу твог села, коју, можда, види твоја душа”.